

literature in four volumes.³⁶ The new synthesis on the Islamic geography is in the *Geschichte des arabischen Schrifttums* of Fuat Sezgin.³⁷

The last decades have seen significant progress in the collection of information from the Muslim literature about Eastern Europe. Zahoder surveyed the Muslim geographical literature on medieval Eastern Europe in the 1960s.³⁸ Kalinina and Kolovanova published several works in this field.³⁹ Lewicki has initiated the project of editing the Muslim sources about the early Slavic speaking peoples, and five volumes have so far been published.⁴⁰ Hannick surveyed the Muslim literature on the Slavs.⁴¹ The medieval trade routes through Eastern Europe became a new focus of studies, Muslim sources drawing particular attention in this respect.⁴²

36 Miquel, 1973, 1975, 1980, 1988.

37 GAS X-XV.

38 Zahoder 1962, 1967.

39 Kalinina 1988; Konovalova 2006; Kalinina, Konovalova, Petruhin 2009.

40 Lewicki 1956, 1969, 1977, 1985.

41 Hannick 1993, 39-46.

42 Richter-Bernburg 1987, 667-685; Haussig 1988; Nazmi 1998.

02 Kasım 2018

MOJDE YAYIMLANDI
SONRA GÖLEN DOKÜMAN

CHAPTER 1

The Jayhānī Tradition

Ceyhanî
030468

1 The Personality of al-Jayhānī

The name al-Jayhānī refers to a geographer at the court of the Samanids in the 10th century. Several members of the al-Jayhānī family acquired high positions and had an education that allowed them to pursue serious literary activities.

The first family member who gained great reputation and rose to a higher state position was Abū Muḥammad ibn Aḥmad ‘Abdallāh al-Jayhānī. In 913, he was appointed guardian of the 8-year-old Samanid emir Naṣr ibn Aḥmad (914-943), and was *wazīr* during the emir's reign.¹ Narshakhī writes of him in 918 that Abū ‘Abdallāh al-Jayhānī had a minaret built at his own expense, after the great mosque in Bukhara was destroyed, and that he was *wazīr* at that time.² Ibn Faḍlān met with al-Jayhānī in 921: “We continued to Baykand and then entered into Bukhara. There we paid visit to the chancellor of the governor of Khurāsān, al-Jayhānī, whom people in Khurāsān call ‘the elder bulwark’.³ He moved at once to obtain quarters for us and appointed a man to look after our needs, and in general to satisfy any desires we had. After staying in Bukhara several days, he obtained for us an audience with the governor Naṣr ibn Aḥmad.”⁴ In any case, according to Ibn Faḍlān, al-Jayhānī was still playing a dominant role in political affairs at that time. The end of his term in office, and the time of his death are unknown. ‘Ubaydallāh ibn Aḥmad al-Jayhānī was probably his brother, as they both were the sons of an Aḥmad al-Jayhānī. ‘Ubaydallāh was mentioned as the governor of the city of Bust in about 913. The son of Abū ‘Abdallāh Muḥammad ibn Aḥmad al-Jayhānī was Abū ‘Alī

1 Kmoskó 1/1, 54-55; Frye 1954, 95, 154-155; note 323; GAS XIV, 184-189.

2 Frye 1954, 50.

3 *Al-shaykh al-‘amīd*. The first word means ‘old man, chief, chieftain’, referring to a leader, while the second is a title of honor bestowed upon high civil officials at the Samanid court, its meaning being ‘support; head, chief’. Lewicki pointed out that the title may be connected with him being responsible for the execution of the emir's political affairs, as described in Ibn Faḍlān's account. He met and organized the program of the embassy of the Caliph in Bukhara. Lewicki 185, 127, note 61; Canard 1958, 97, note 27; Cl. Cahen, ‘amīd: EI².I, 434.

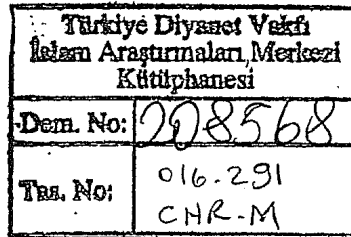
4 Togan, 1939, 6-7; Frye 2005, 27.

Ceyhanî 030468

Christian-Muslim Relations A Bibliographical History

Volume 2 (900-1050)

Edited by
David Thomas and Alex Mallett
with Juan Pedro Monferrer Sala,
Johannes Pahlitzsch, Mark Swanson,
Herman Teule, John Tolan

BRILL

LEIDEN • BOSTON
2010

25 Ocak 2014

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Al-Jayhānī

Abū 'Abdallāh Muḥammad ibn Aḥmad ibn Naṣr
al-Jayhānī

DATE OF BIRTH Unknown, probably early 9th century
PLACE OF BIRTH Unknown
DATE OF DEATH After 978
PLACE OF DEATH Unknown

by David Thomas

BIOGRAPHY

Ibn al-Nadīm (*Fihrist*, p. 153) identifies this author as a secretary and vizier to the ruler of Khurāsān. There were three Sāmānid viziers surnamed al-Jayhānī in the 10th century, of whom this might be Abū 'Abdallāh Aḥmad ibn Muḥammad ibn Naṣr, who lost office in about 922, or Abū 'Abdallāh Muḥammad ibn Aḥmad ibn Naṣr, probably his grandson, who was dismissed in 978. Ibn al-Nadīm apparently means the former because, as well as naming him Abū 'Abdallāh Aḥmad ibn Muḥammad, elsewhere (p. 171), he mentions that a certain Ibn al-Faqīh al-Hamadhānī made use of his geographical work, the *Kitāb al-masālik wa-l-mamālik*, for his own *Kitāb al-buldān*. In the parts of this work that are extant, Ibn al-Faqīh makes no reference to any event after 902-3, so it would appear that he was writing near this time, and that al-Jayhānī must have completed his work earlier.

However, in another place (p. 401) Ibn al-Nadīm lists an al-Jayhānī among the secret *zindīqs*, 'free-thinkers', calling him al-Jayhānī Muḥammad ibn Aḥmad and, significantly, placing him alongside al-Nāshī' al-Akbar (q.v.). From his name, this al-Jayhānī must be the latter. Furthermore, in his *Kitāb al-milal wa-l-niḥal* (pp. 601-16) al-Shahrastānī quotes a long account of Mazdeism on the authority of an unspecified al-Jayhānī, including a date that points to the later 10th century (p. 615), possibly 351 or 381 AH (962 or 991; see Monnot and Gimaret, *Livre des religions*, pp. 77-78). If, as seems likely, this is taken from *Kitāb al-ziyādāt fī Kitāb al-Nāshī' fī l-maqālāt*, its author was clearly alive at this time.

The contradiction between an al-Jayhānī who was active in the late 9th century and one who was active in the late 10th century is difficult to resolve. One possibility is that Ibn al-Nadīm was mistaken

L. 69-471

21 MAYIS 1992

-Ceyhani

030468

- 3379 MINORSKY, V. "A false Jayhānī." *Bull. of School of Orient. and African Stud.* 13 (1949) 89-96. Identifies a Kabul ms. of the *Ashkāl al-'Ālam* of Janhānī with the mss. extant in the British Museum, and estimates the share of Iṣṭakhri, and the Abū Zayd Balkhī in that Persian abridgment. With one map of the world.

- 8819 JANICSEK, S. Al-Djaihani's lost *Kitab al-masālik wa-l-mamālik*: is it to be found at Mashhad? *BSOAS* 5 (1928-30), pp. 15-25.

- 8832 MINORSKY, V. A false Jayhānī. *BSOAS* 13 (1949), pp. 89-96.

17 HAZİRAN 1995

3892. *Studies on Ibn-Hurrādādhbih (d. after 902) and al-Ğai-^{BN HUR-}hānī (d. after 978)*: collected and reprinted / ed. by Fuat Sezgin. In collab. with Mazen Amawi ... - Frankfurt am Main: - CE HAN
Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe Univ., 1992. - 343 S. : Ill. - (Publications of the Institute of Arabic-Islamic Science : Islamic geography; 29)
Parallelt.: *Dirāsāt haula 'bn-Hurrādādhbih (tuwuffiya ba'd 289 h) wa'l-Ğaihānī (tuwuffiya ba'd 367 h)*. - Text teilw. dt., teilw. engl., teilw. franz., teilw. arab. in arab. Schrift 32 A 19536

17 HAZİRAN 1995

3233. *Dirāsāt haula 'bn-Hurrādādhbih (tuwuffiya ba'd 289 h) wa'l-Ğaihānī (tuwuffiya ba'd 367 h)*: ğam' wa-l-'ādat tab' / iṣḍār Fu'ād Sazkīn. Bi't-ta'āwun ma'a Kārī Irig-İğirt ... - Repr. of the ed. Rome 1592. - Frankfurt am Main: Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang-Goethe Univ., 1992 = 1413 h. - 343 S. : Ill. - (Publications of the Institute of Arabic-Islamic Science : Islamic geography; 29)
Parallelt.: *Studies on Ibn-Hurrādādhbih (d. after 902) and al-Ğai-^{BN HUR-}hānī (d. after 978)*. - Text teilw. dt., teilw. engl., teilw. franz., teilw. arab. in arab. Schrift 32 A 19536

- 257 DUCÈNE, J.-C. Al-Ğayhānī: fragments (extraits du *K. al-masālik wa l-mamālik* d'al-Bakrī). *Der Islam*, 75 ii (1998) pp.259-282

24 EKİM 1999

- 8457 DE MENASCE, J. "Le temoignage de Jayhānī sur le mazdeisme." *Orientalia Suecana* 3, no. 2-4 (1954) 50-9. Comments on the fragment included in a recent new edition of Shahrastani's *Milal*.

07 TEM 2009

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- R220 *Orientalische Berichte über die Völker Osteuropas und Zentralasiens im Mittelalter: die Gayhani-Tradition (Ibn Rusta, Gardīzī, Hudūd al-'Ālam, al-Bakrī und al-Marwazī) / Göckenjan, Hansgerd & Zimonyi, István. Wiesbaden, 2001*

Schorkowitz, Dittmar. *Central Asiatic Journal*, 48 i (2004), pp.137-141 (G)
Kandler, Hermann. *DAVO-Nachrichten*, 18 (2003), p.105 (G)
Rebstock, Ulrich. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 154 ii (2004), pp.526-528 (G)

MADDE YAYIMLANDIKTAN

-Ceyhani

- 34 bis. al-JAYHANI. Abū 'Abdallāh Moḥammad b. Aḥmad, m. 330 H./942.

1. *al-Ziyādāt fī kitāb al-Nāshī' fī l-maqālāt* (d'après *al-Fihrist*, p. 138, 1.3, corrigé selon trad. Dodge, p. 302); 2. *al-Masālik wa-l-mamālik* (d'après *al-Fihrist*, *ibid.*).

Sur al-Nāshī', cf. *supra*, n. 25. La date de mort ici donnée reproduit — Kaḥḥālē, t. 9, p. 25 (comparer t. 2, p. 165) et Dodge, *The Fihrist* .., p. 1051. Jayhānī fut à Bokhārā le premier vizir du plus célèbre des — Samanides, Naṣr b. Aḥmad. Cf. *Er.*, G 1, 228, et S 1, 407. C'est peut-être sur l'œuvre n. 2 que reposerait le *Nozhat al-moshkātāq* d'al-Sharīf al-Idrīsī, m. 560 H./1166 (cf. *Br.*, S 1, 876s). C'est probablement du n. 1 qu'est extrait le long passage de Jayhānī cité par Shahrastānī (*al-Milal*, éd. Badrān, t. 1, pp. 601-616) et traduit par le P. de Menasce, — o.p. *Le témoignage de Jayhānī sur le mazdeisme*, dans *Donum natalicium H.S. Nyberg oblatum*, Upsala 1954, pp. 50-59.

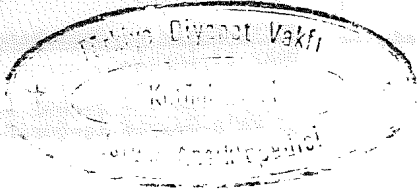
ilim dalı : 17m

27 AGUSTOS 1991

madde : Ceyhani

A. Br. : c. V, s. 484 ✓
B. L. : c. IV, s. 8293
F. A. : c. —, s. —
M. L. : c. II, s. 879
T. A. : c. 8, s. 277 ✓

Deretih. maarif-i Farsi, 1/2 784

19 EYLÜL 1991

لجنة التأليف والترجمة والنشر

اغناطيوس نوليانو قشتش كراتشكو شسكى

تاريخ

الأدب الجغرافى العربى

نقله إلى اللغة العربية

صلاح الدين عثمان هاشم

قام بمراجعته

إيفر بلبايف

القسم الأول

اختارته

الأمانة العامة

في

جامعة الدول العربية

Moskva 1952

الفصل الثامن

جغرافيو القرن العاشر الآخرون

إن المصنفات التى وضعها جغرافيو المدرسة الكلاسيكية لتعجز عن أن تستوعب جميع نتائج الأدب الجغرافى فى القرن العاشر ، ولقد تبين لنا من خلال أحد الفصول السابقة أن عدد الرحالين الذين خلفوا آثار مدونة عن تجوالهم كان كبيراً جداً بحيث لا يضارعه كثرة إلا تلك المصنفات التى يصعب اعتبارها جزءاً من الأدب الجغرافى إما لأنه تعوزنا المادة اللازمة للحكم عليها أولاً لأنها تدخل فى نطاق هذا الأدب بطريقة ما .

فن بين مصنفات النوع الأول يتمتع واحد منها بصيت واسع فى الأدب الجغرافى القديم ولكنه غير معروف لنا حتى الآن بصورة مباشرة ، ومؤلفه هو وزير السامانيين أبو عبد الله محمد بن أحمد ابن نصر الجيهانى^(١) الذى مر بنا ذكره أكثر من مرة بوصفه راعياً ومشجعاً للدراسات الجغرافية وللرحالين . وقد طوقت رعايته حيناً من الدهر مؤسس المدرسة الكلاسيكية أبا زيد البلخى ، كما خرج على عهده أيضاً أبو دلف فى أسفاره النائية ولعله قد رفع إليه الرسلتين اللتين وضعهما عن رحلته ، كما التقى به ابن فضلان خلال مروره ببخارى فى رحلته إلى الأصقاع الشمالية . ومن الجلى أن منصبه كوزير قد ساعده فى تأليف كتابه هذا الذى اعتمد فيه على المؤلفات السابقة له وعلى رصيد كبير من الأسئلة والاستفهامات . ومصدرنا الأساسى للحكم على الطابع العام للكتاب هو المقدسى ؛ فقد كتب فى مقدمته المعروفة لنا جيداً يقول :

« أما أبو عبد الله الجيهانى فإنه كان وزير أمير خراسان وكان صاحب فلسفة ونجوم وهيتة فجمع الغرباء وسألمهم عن الممالك ودخلها وكيف المسالك إليها وارتفاع الخئس منها وقيام الظل فيها ليتوصل بذلك إلى فتوح البلدان ويعرف دخلها ويستقيم له علم النجوم ودوران الفلك ألا ترى كيف جعل العالم سبعة أقاليم وجعل لكل إقليم كوكباً مرة يذكر النجوم والهندسة وكرة يورد ما ليس للعوام فيه فائدة وتارة ينعث أصنام الهند وطوراً يصف عجائب السند وحيناً يفصل الخراج والرد ورأيته ذكر منازل مجهولة ومراحل مهجورة ولم يفصل الكور ولا رتب الأجناد ولا وصف المدن ولا استوعب ذكرها بل ذكر الطرق شرقاً وغرباً وشمالاً وجنوباً مع شرح ما فيها من السهول والجبال والأودية والتلال والمشاجر والأنهار وبذلك طال كتابه وغفل عن أكثر طرق الأجناد ووصف المدائن الجياد^(٢) .

V. Minorsky
1962

Frontispiece

IRANICA

TWENTY ARTICLES

By

V. MINORSKY

Professor Emeritus in the University of London

S. Ens.
Af. 757

Hertford.

1964

139 (1948)

A FALSE JAYHĀNĪ

1. *Jayhānī's Lost Work*

ABŪ 'ABDILLĀH MUḤAMMAD IBN AḤMAD AL-JAYHĀNĪ, who in 302/914 became vazir to the infant Samanid king of Bukhara,¹ was the author of the celebrated geographical work *Kitāb al-masālik wal-mamālik*. According to Muqaddasi, this *opus magnum* was in seven volumes and in it one found incorporated 'the whole of Ibn Khurdādhbih's original work'. Muqaddasi himself saw it in Fars in 'Adud al-daula's library.² He also saw in Khorasan an abridgment of this geography, one copy of which was attributed to I. Khurdādhbih, and the other (somewhat expanded) to Jayhānī.³

Jayhānī's work has not come down to us, probably on account of its bulkiness, and we know it only through the references found in numerous authors belonging chiefly to the eastern part of the Islamic world. These quotations—both those acknowledged by the borrowers, and those which are unacknowledged—have been closely scrutinized and now it would seem about time that they should be collected in a special treatise, similar to the theses published on classical authors who are known to us only in excerpts.⁴

In 1923, in the library attached to the sanctuary of Mashhad, A. Z. Validi found a new copy of Ibn al-Faqīh's *Kitāb al-buldān*, more complete than the abridgment which de Goeje published in *BGA*, v. The discovery in itself was highly interesting and the discoverer published a responsible account of it in 1924.⁵ Yet two years later rumours, based on mere hearsay, announced the discovery of the original Jayhānī.⁶ In point of fact, the Mashhad MS (212 ff.) proved to contain only the second, and still abridged, part of Ibn al-Faqīh (roughly corresponding to pp. 173–330 of the printed edition), and of Jayhānī the only real news was that in 309/921 Ibn Faḍlān was his guest in Bukhara, as recorded in the traveller's own introduction to his journey.

Before a photographic copy of the MS was brought to Europe, the rumour caused quite an excitement in learned circles, and Dr. S. Janicsek in a well-informed article⁷ had to give a warning against excessive expectations. He

¹ Nasr b. Ahmad, 301–331/914–943.

² 'Adud al-daula reigned in A.D. 975–983.

³ Muqaddasi, *Bib. Geogr. Arab.*, III, 3–4, 241.

⁴ Barthold and Marquart were the pioneers in the Jayhanian studies. References to their works and to some new facts will be found in my translation of the 'Hudūd al-'Ālam', *GMS*, 1937, Index, and in my edition of Sharaf al-Zamān Tāhir Marvazī's chapters on China, the Turks, and India, *RAS*, 1942, Index.

⁵ A. Z. Validov, 'Meshedskaya rukopis Ibn ul-Fakiha', *Izv. Ross. Akad. Nauk*, 1924, 237–248. This MS also contains a more complete text of I. Faḍlān's journey and two *risālas* by Abū Dulaf Mi'sar ibn Muḥalbil. [See my List of Publications, No. 169.]

⁶ See *Ephémérides orientales*, Leipzig, No. 28, January, 1926, 'Einige Bücherschätze in Persien': 'Das Original-werk, der ungekürzte tausendseitige [sic] Ibn al-Faqīh befindet sich in der Bibliothek von Mashhad. Und auch [sic] der Djahani selbst ist da!'

⁷ 'Al-Djahānī's lost Kitāb al-Masālik wal-Mamālik: is to be found at Mashhad?', *BSOS*, 1928, v/1, pp. 15–26.

A FALSE JAYHĀNĪ

217

himself was of the opinion that the supposed discovery in Mashhad might refer to the work represented in the Br. Mus. Add. 23542 and Or. 1587. This was contrary to what we have just said about A. Z. Validi's real discovery, but of the two MSS of the British Museum we shall presently speak in detail.

2. *The Ashkāl al-'ālam found in Kabul*

A sensation similar to that of 1926 may result from a recent discovery in Kabul of a MS entitled *Ashkāl al-'ālam* 'of Jayhānī'. The discovery was announced in a Kabul periodical and the author of the article, Mr. Hāshim Shāyiq, has given a detailed description of its appearance, accompanied by a sufficient number of quotations from the Persian original.¹ Only a few minutes' consideration was enough to convince one that the MS was a work entirely different from al-Jayhānī's *al-Masālik wal-Mamālik*,² but that it was identical with the two above-mentioned MSS of the British Museum described with habitual accuracy in Rieu's *Persian Catalogue*, I, 415.³ Even the lacunae in the text (in the regions of the Jibāl, the Caspian Sea, and Khorasan) are the same in the three copies.

The geography is an abridged translation from Arabic, the translator's name being 'Alī ibn 'Abd al-Salām.⁴ The dedicatee to whom the Arabic original belonged and at whose request the Persian translation was carried out, is described as Abul-Nāṣir (Add. 23542, f. 3a, quite clearly Abul-Mufākhīr) 'Alī khwāja ibn Muhammad Waliyyu Amīr al-mu'minin, and later (f. 42) as 'Alī khwāja Naṣir [sic]. Rieu recognized him as the governor of Jand (on the Jaxartes) appointed on behalf of Chengiz-khan in 616/1219.⁵

3. 'Abul-Qāsim' Jayhānī

The Kabul MS is endorsed on the back as *Masālik (wa) Mamālik of Jayhānī*. In the text of the three MSS the work translated is several times described as '*Ashkāl al-'ālam of Jayhānī*' (once: *Jahānī*), and the translation begins with the words: 'Thus speaks the author of the book Abul-Qāsim ibn Aḥmad Jayhānī that in the present collection (*majmū'*) the climes of the kingdoms of

¹ *Āryānā*, 1321 H., 1/2, pp. 27–32; 1322 H., 1/3, pp. 40–4, 1/5, pp. 23–7. The stocks of this review have been destroyed by a fire and I am most grateful to M. R. Curiel, of the Délégation archéologique française en Afghanistan for having sent me a microfilm of the article, as I am also obliged to my friends M. Minovi and Dr. Mosaheb for their help in deciphering this copy.

² Or for that matter from I. Khurdādhbih's *Masālik*. Gardizī refers to Jayhānī's work once as *Kitāb-i akhbār*, once as *Masālik va mamālik*, and once as *Kitāb-i tavārikh*; Sharaf al-Zamān Marvazī calls it *al-Masālik*, and 'Aḥī *Masālik va Mamālik*, see M. Nizamu'd-Din, *Introduction to the Jawāmi'u'l-Hikāyāt*, p. 102.

³ Add. 23542: 77 ff. (each page of 18 lines), 19 maps, dated 1251/1835; Or. 1587: 129 ff. (each page of 17 lines), 19 maps, dated 1256/1840; Kabul Museum: 43 ff. (each page of 28 lines), 19 maps, scribe: Hājji khan, son of the late Hājji Muhammad Husayn Qazvīnī; of the digits of the date only 18 appear in the colophon. [Cf. now, C. A. Storey, *Persian Literature*, II/1 (1958), 119.]

⁴ His colophon appears in both Or. 1587 and the Kabul MS.

⁵ See now Juvayni, I, 69; Rashīd al-dīn, ed. Bérézine, XIII, 71 (transl. 46); Barthold, *Turkestan*, 416.

V. Minorsky
1962

Frontispiece

IRANICA

TWENTY ARTICLES

108 SUBAT 1993

By

V. MINORSKY

Professor Emeritus in the University of London

— Geyhani

S. Ers.
Af 757

Hertford

1964

boucliers dailamites « pareils au mur et peints de cent couleurs ». Les boucliers étaient portés par des pages, *The eclipse*, II, 153. Les Dailamites se servaient de lances spéciales pour projeter du naphte enflammé (*mazāriq al-naft wal-nūrān*), *The eclipse*, I, 272. Toutefois leurs adversaires étaient parfois plus habiles dans l'emploi du naphte, Tabari, III, 1693.

⁶¹ *The eclipse*, III, 132, en 376/936 sous Šamsām al-daula 19.000 Dailamites et 3.000 Turks s'étaient battus sur l'hippodrome à propos des écuries. Cf. *ibid.*, III, 265.

⁶² *The eclipse*, II, 166 : en 346, après la révolte de Rūzbihān, Mo'izz néglige les Dailamites et choisit les Turks ; *ibid.*, III, 158, en 379 Bahā al-daula transfère sa tente parmi les Turks qu'il trouve plus loyaux. Cf. la critique du caractère dailamite par le célèbre vezir ibn al-'Amīd *ibid.*, II, 272.

⁶³ Ibn-al-Athir, VIII, 177 : « Les Dailamites étaient chiites et (dans le chiisme) ne connaissaient pas de mesure ». Kasrawī a justement relevé le fait qu'Alamūt, le célèbre centre des Assassins-Ismā'īlites, surgit plus tard sur le territoire dailamite ! D'après un *Tārīkh-i Džil wa Dailam* dédié à Fakhr al-Daula, la construction de la forteresse d'Alamūt fut commencée par un ancien roi de Dailam en 246/860, voir Djuwaini, III, 105 (éd. de la Royal Asiatic Society, 1931). [Ed. M. Qazvini, 1937, III, 270.]

92 (1937)

A PERSIAN GEOGRAPHER OF A.D. 982 ON THE OROGRAPHY OF CENTRAL ASIA

IT is a matter of regret that the achievements of Muslim geographers of the ninth and tenth centuries A.D. are still very insufficiently known outside a narrow circle of orientologists. The fault lies to a considerable extent with those who keep this treasure¹ without thinking of rendering it accessible in European languages. No partial adaptations, even so excellent as le Strange's 'The lands of the Eastern Caliphate'² and P. Schwarz's 'Iran im Mittelalter',³ can give an adequate idea of the prodigious wealth of accurate information collected by the early Muslim scholars and travellers. Marco Polo's exploration is an outstanding event but it must not be forgotten that, three centuries before him, Muslims possessed most detailed descriptions of the countries, peoples, roads, and products of the area extending from Spain and Morocco to the outskirts of China and Tibet. The object of the present paper is to analyze the ideas of the Muslims on the orography of Central Asia, as they appear in the Persian geography written in A.D. 982, and bearing the title of *Hudūd al-'Ālam*, which may be translated as 'The regions of the World'. The author, whose name is unknown,⁴ dedicated his work to the local ruler of Gozgan (Northern Afghanistan) and presumably himself lived in the same region. From the point of view of Persian literature, the importance of the book is obvious, for it is earlier than Firdausi's famous 'Shah-nama' (A.D. 994). As regards its contents, the 'Hudud al-'Ālam' is a compilation based chiefly on earlier books in Arabic, but the writer has preserved to us some very valuable data on such countries as China, Tibet, India, and Central Asia which are not found elsewhere. There are good reasons for believing that the original authority for these particular data is Abu 'Abdullah Muhammad ibn-Ahmad Jayhānī, of whom it is known that in A.D. 913-4 he became Vazir during the minority of the Samanid king Nasr ibn-Ahmad. Jayhānī's famous work, which consisted of seven volumes, is now lost and only known to us from occasional quotations. Owing to his high position in Bukhara, Jayhānī was able to gather much new and valuable information. According to Muqaddasi (about A.D. 985) 'he assembled foreigners, questioning them on the kingdoms, their revenues, the kind of roads leading to them, the height of the stars and the length of the shadows in their land in order in this wise to facilitate the conquest of provinces, to know their revenues', etc.

¹ See 'Bibliotheca geographorum arabicorum', ed. by J. de Goeje, Leiden, 1870-94, eight volumes (of which only one is translated). 'Bibliothek arabischer Historiker und Geographen', ed. by H. von Mzik, Leipzig, 1926-31, four volumes published (only a few chapters translated).

² London, 1905, reprinted 1930.

³ Vols. I-IX, 1896-1936, pp. 1-1600—left unfinished.

⁴ On the presumed author see now Minorsky, 'Ibn Farīghūn and the Hudūd al-'Ālam', in *Studies in honour of S. H. Taqizadeh*, London, 1962, pp. 189-196.

محمد الراشدي

(خ) فهرس مخطوطات الظاهرية

(ط) السخاوي : الضوء اللامع ٧ : ١١٤ ،
حاجي خليفة : كشف الظنون ١٢٤٣ ، البغدادي :
هدية العارفين ٢ : ٢٠٥

Brockelmann : g, II : 41, s, II : 38

(م) صلاح الدين المنجد : مجلة معهد المخطوطات

١٢٨ : ٢

(٥ ١٢٣٨ - ٠٠٠) محمد الراشدي
(٢ ١٨٢٣ - ٠٠٠)

محمد بن احمد بن ناصر الراشدي ،

الناصري (ابو راس) عالم مشارك في
العلوم العقلية والمنقولة . توفي وقد جاوز
التسعين . من آثاره : رحلة ذكر فيها
سياحته للشرق والمغرب ، حاشية على
الحَرْشي مع الزرقاني ، حاشية على السعد ،
حاشية على المكودي ، وشرح المقامات
للحريري .

(ط) الحفاوي : تعريف الخلف ٢ : ٣٣٢ ،

٣٣٣

(٥ ٢٩٥ - ٢٠١) محمد الترمذي
(٢ ١٠٨ - ٨١٧)

محمد بن احمد بن ناصر الترمذي ،

الشافعي (ابو جعفر) من شيوخ الشافعية
بالعراق . من آثاره : اختلاف اهل

الصلاة في الاصول .

محمد البغدادي

(ط) السبكي : طبقات الشافعية ١ : ٢٨٨ ،

الصفدي : الوافي ٢ : ٧٠

(٥ ٣٣٠ - ٠٠٠) محمد الجيهراني
(٢ ٩٤٢ - ٠٠٠)

محمد بن احمد بن نصر الجيهراني (١)

(ابو عبد الله) اديب ، كاتب ، من
الوزراء . تولى الوزارة للسامانية ببخارا .
من آثاره : كتاب الرسائل ، والمسالك
والممالك .

(ط) البغدادي : هدية العارفين ٢ : ٣٦

(٥ ٧١١ - ٦٣٦) محمد البغدادي
(٢ ١٣١١ - ١٢٣٩)

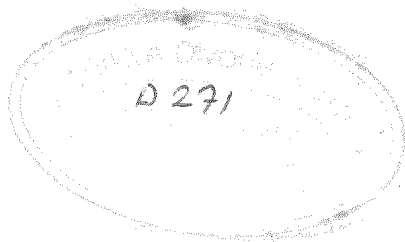
محمد بن احمد بن ابي نصر الدباهي ،
البغدادي ، الحنبلي (شمس الدين) ،
ابو عبد الله (صوفي) . ولد ببغداد سنة ست
او سبع وثلاثين وستمائة وصحب مجي
الصرصري وعبد الله كتيبة ، وجاور بمكة
وسمع منه البرزالي والذهبي ، ودخل بلاد
الروم والجزيرة ومصر والشام ، ثم استوطن
دمشق فتوفي بها في ١٤ ربيع الآخر ،
ودفن بقاسيون . له تأليف .

(خ) ابن رجب : ذيل طبقات الحنابلة ٣٣١

(ط) ابن العماد : شذرات الذهب ٦ : ٢٧

(١) نسبة لجهان من أودية خراسان

Abschließend ist noch eine kurze Bemerkung zu der Frage unerlässlich, ob überhaupt und inwieweit die Rekonstruktion der „*taṣwīb*“-These und folglich die Etablierung eines den Rahmen des Islam transzendierenden glaubensfreiheitlichen Konzepts realistisch ist; dies vor allem angesichts der Tatsache, daß sich innerhalb des traditionellen Gelehrtentums keine Tendenz in diese Richtung konstatieren läßt. Die Beantwortung dieser Frage hängt von der Sicht des Beobachters ab, ob er den Triumph der „*muḥaṭṭi'a*“ über die „*muṣawwiba*“ als einen unabänderlichen, Gott-gewollten Sieg des einzig „Islam-konformen“ Standpunkts versteht; oder aber ob er die „*taṣwīb*“-„*taḥṭi'a*“-Diskussion als eine innermuslimische Kontroverse ansieht, die wie jede andere geistige Auseinandersetzung unter dem Einfluß gesellschaftlich-historischer Gegebenheiten steht und immer im Zusammenhang mit der Phänomenologie des Zeitgeistes zu betrachten ist.

Al-Ġayhānī: fragments (Extraits du *K. al-masālik wa l-mamālik* d'al-Bakrī)

Jean-Charles Ducène (Fontaine-l'Évêque)

Abū 'Abd Allāh al-Ġayhānī est certainement l'un des géographes dont la perte de l'œuvre et la pauvreté des extraits conservés sont les plus navrantes. Or, l'édition récente du *K. al-masālik wa l-mamālik* d'Abū 'Ubayd al-Bakrī a permis de mettre à jour de nouveaux fragments. Ce sont ces passages qui font l'objet de cet article. Mais, en guise de préliminaires, nous tenterons de donner un aperçu de ce qui est connu d'al-Ġayhānī en-dehors des extraits ici présentés.

Introduction

Parmi les géographes arabes du Xème Siècle, Abū 'Abd Allāh al-Ġayhānī est celui dont seuls les appréciations des auteurs médiévaux, et les fragments qu'ils lui attribuent nous permettent de nous faire une idée de l'œuvre. Cependant, en dehors d'une estimation générale, une étude de détail se heurte à un écueil d'importance: la chronologie et l'identité du personnage divergent selon les auteurs. Cela n'a toutefois pas découragé plusieurs orientalistes à voir l'œuvre d'al-Ġayhānī derrière celle d'autres géographes ultérieurs. Que ceux-ci le citent nommément, ou pas. Dans ce cas l'attribution soulève parfois de sérieux doutes.

C'est dans cette perspective que se situe cet article: nous avons tenté de juger d'un certains nombres de fragments mis sous l'autorité d'al-Ġayhānī par al-Bakrī dans son *K. al-masālik wa l-mamālik*.

Mais avant de discuter ces passages, nous présenterons d'abord des éléments biographiques. Puis nous examinerons une série d'auteurs médiévaux ayant démarqué l'ouvrage d'al-Ġayhānī.

۱۷۲۷ م به عنوان مشاور نظامی پادشاه در دربار بود. شهر فینکشتاین از این سردار نام گرفته است.

منابع

- ۱- قرارداد در مورد مرزهای شهر آزاد گدانسک دارای مهر و امضا قیصر ناپلئون مورخ ۱۸۰۸/۲/۵.
- ۲- استوارنامه کنسول فرانسه در گدانسک صادره از شهر بوردو مورخ ۱۸۰۸/۴/۱۱ دارای امضای ناپلئون.
- ۳- قسمتی از کتاب تحت عنوان تاریخ شهر گدانسک مال چشلاک و بیرنات در مورد تاریخ شهر گدانسک در ۱۸۱۴ - ۱۸۰۶ م (دوره ناپلئون) دارای مجموعه‌ای از تصاویر مربوط به دوره نامبرده.
- ۴- دو قطعه از نقشه منطقه اطراف «کامیه ینه تس» («فینکشتاین» سابق) واقع در استان «البلاس» (دویست کیلومتری شمال ورشو).
- ۵- قسمتی از مقاله آلمانی: (دانزیگ ۱۹۰۶ م) BAU UND KUNSTDENKMÄLER، از صفحه‌های ۱۴۱ - ۱۴۳، ۱۴۵ - ۱۴۶ شامل توصیف مفصل قصر «فینکشتاین»، عکس قصر و نقشه آن و همچنان توصیف اتاقهایی که در آن ناپلئون و خانم ماریا والنسکا و فرستاده ایرانی اقامت داشته‌اند.
- ۶- عبدالرزاق بیگ دنبلی (مفتون)، مآثر سلطانی، چاپ صدری افشار، تهران ۱۳۵۱ ش.
- ۷- لسان‌الملک کاشانی (سپهر)، ناسخ التواریخ، چاپ محمدباقر بهبودی، تهران ۱۳۴۴ ش.
- ۸- آلفردو گاردان، مأموریت ژنرال گاردان در ایران، ترجمه عباس اقبال، تهران ۱۳۱۰ ش.
- ۹- سعید نفیسی، تاریخ اجتماعی و سیاسی ایران، تهران ۱۳۶۱ ش، ۲ جلد.

تحلیل دربارهٔ جهانی و اثر جغرافیایی او

«المسالک و الممالک»

حسین قره چانلو

از تاریخ تولد و وفات ابو عبدالله محمد بن احمد بن نصر جیهانی، وزیر دربار سامانیان، اطلاعی در دست نیست. او به شهری که در ساحل رود جیحون واقع بوده و جیهان نام داشته منسوب است.^۱ از شرح دوران جوانی و تحصیل او قبل از رسیدن به وزارت چیزی در منابع ضبط نشده، اما به احتمال زیاد در سلک دبیران و منشیان دستگاه حکومت سامانی بوده است. بارتولد نوشته است که به نظر می‌رسد فکر ایجاد سازمان دولتی پیچیده‌ای که اسمعیل سامانی ایجاد کرده بود توسط سازندهٔ دیگر دولت سامانی، یعنی ابو عبدالله محمد بن احمد جیهانی وزیر القاء شده باشد.^۲ و این خود دلیل روشنی بر همکاری او با سامانیان قبل از رسیدن به وزارت بوده است. گردیزی می‌نویسد چون احمد بن اسمعیل سامانی (۳۰۱ هـ.) را در بخارا کشتند، مشایخ و بزرگان اتفاق بر پسر هشت سالهٔ او نصر کردند؛ سعدخادم او را برگردن خویش نشاند و بیرون آمد، تا بر وی بیعت کردند، و صاحب تدبیرش ابو عبدالله محمد بن احمد جیهانی بود، که کارها را بر وجه نیکو پیش گرفت و اداره نمود.^۳ ظاهراً به گفتهٔ یاقوت، انتصاب ابو عبدالله... جیهانی به وزارت در جمادی الاخره، سال ۳۰۱ هـ. بوده است.^۴ باکشته شدن امیر احمد بن اسمعیل سامانی به دست غلامانش، دوران آشفتگی و ضعف دولت سامانی آغاز

۱. معجم البلدان، یاقوت، ج ۲، ص ۱۸۱.

۲. ترکستان نامه، ج ۱، ص ۴۸۷.

۳. تاریخ گردیزی، ص ۳۳۰.

۴. معجم الادباء، ج ۱۷، ص ۱۵۷.

levskij), Izdatel'stvo Ak. Nauk SSSR, Moskva, Leningrad 1939, s. H. Ritter, Zum Text von I. F.s Reisebericht, ZDMG 96, 98/126.

8. Abu 'l-Farağ Qudāma b. Ġa'far al-Kātib al-Bağdādī, der unter al-Muktafī (289—95/902—8) vom Christentum zum Islām übergetreten war, verfasste ausser seinem Buch über die Grundsteuer mehrere schönwissenschaftliche Werke. Er starb wahrscheinlich 310/922, n.a. 327/958 oder erst 337/958.

Fihrist 130,20-7, M. de Slane, Notice sur Codama et ses écrits, JA, s. V, t. 20, p. 185 ff. 1. *K. al-Ḥarāğ*, im Auszug BG VI. Nach einem Überblick über die Organisation des Postdienstes folgt eine allgemeine Erdbeschreibung, die besonders die Länder des Islāms und ihre Steuererträge berücksichtigt. Von einer Schilderung der benachbarten Fremdvölker und ihrer Länder geht er zur Finanzwirtschaft, dem Steuerwesen und dem Verwaltungsrecht über. Eine kurze Geschichte der Eroberungen ist durchweg aus al-Balādurī abgeschrieben, s. v. Kremer, Culturgesch. II, 427. — 2. *Naqd aš-šī'r*, Poetik, Esc. 2242,2, Köpr. 1445,2 (MSOS, IV, 17), gedr. Istanbul 1302. — 3. *k. Naqd an-naṭr al-ma'rūf bik. al-Bayān*, s. Suppl. Tāhā Hu. *Min ḥadīṭ aš-šī'r wan-naṭr*, 125 ff hält an der Echtheit fest und will darin eine Nachahmung von Aristoteles' Rhetorik finden. — 4. s. Suppl. (Neubearbeitung AS 4194,1, Ritter).

9. Auf Grund des *k. al-Ḥarāğ* von Qudāma schrieb A. b. M. b. Naṣr al-Ġaiḥānī, der Wezīr des Sāmāniden Naṣr b. A. b. Naṣr (261—79/874—92), zu Buḥārā zwischen 279—95/892—907 ein weit ausführlicheres Werk, das im Original verloren ist, vielleicht aber der Beschreibung Asiens bei al-Idrīsī zu Grunde liegt.

Fihrist, 138,1-4. Al-Muqaddasī, 3, 19 ff., Yāqūt, *Iršād*, II, 59, Sprenger, Post- und Reiserouten, AKM, III, 3, S. XVII, J. Marquart, Osteuropäische und Ostas. Streifzüge, 206, 466/73 (s. Suppl.).

10. Abū Du'laf Mi'sar b. al-Muhalhil al-Ḥazrağī al-Yanbū'ī, *ʿAğā'ib al-buldān*, s. Suppl. I, 407.

Brochermann, Carl "Geschichte der
Arabischen Literatur"

I-c, s. 262, 1943 (LEIDEN, E.J.)
BRILL

Yāqūt, *Irš.* VI, 203—5, b. Taḡrīb. J. II, 323, K. III, 297/8, Reinaud, Géogr. d'Aboulféda LX, LXXXIV, de Goeje BG VI, 22, Kračkovsky, MO XXII, 35/6 (sein Vater bei al-Ḥaṭīb, *Tār. Baḡdād* VII, 205). 1. K. al-Ḥarāḡ noch Köpr. 1076 (Berl. sim. 61). — 2. Sein k. *Naqd al-šīr* Escur.² 242, 2, Köpr. 1445, 2 (MSOS XIV, 17), gedr. Stambul 1302, steht unter dem Einfluss griechischer Philosophie und Logik, ist daher systematischer angelegt als die Werke des Ḡāḥiḡ und b. al-Mu'tazz; er analysiert seine Beispiele sorgfältiger und sucht eine neue Terminologie einzuführen, die aber nicht durchdrang, s. Kračkovsky a. a. O. — 3. Ob sein k. *Naqd an-naṣr* Escur.² 242, 1, éd. par Ṭāḥā Ḥu. et 'A. Ḥ. el-'Abbādī, K. 1933 (Un. Ég. Recueil de trav. publiés par la fac. des Lettres, fsc. 15) wirklich von ihm herrührt oder nicht vielmehr aus seinen Werken von dem Qāḍī Abū 'Al. M. b. Aiyūb al-Ḡāḥiqī (st. 660/1262, s. b. al-Abbār at-Takmila I, 297—9, Levi Della Vida RSO XIII, 331—3) zusammengestellt ist, lässt sich nicht mit voller Sicherheit entscheiden, s. Kračkovsky, Izv. Ak. Nauk, 1930, 63—78. — 4. *Ḡawāḥir al-alfāz* Mōṣul 206, 4, gedr. K. 1350/1932.

9. Dass das Originalwerk des *al-Ḡaṭḥānī* (s. Yāqūt, *Irš.* II, 59, al-Muqaddasī 3, 19ff) in der Moscheebibliothek von Mešhed noch erhalten sei, wie Herzfeld, Eph. Or. 1926, N. 28, S. 7, vgl. St. Janicsek, BOS V, 15—26, berichtete, beruhte auf einem Missverständnis der Mitteilungen von A. Zeki Valīdī, s. Geogr. Zeitschr. 1934, 368.

10. *Abū Dulaf* Miš'ar b. al-Muhalhil al-Ḥazraḡī al-Yanbū'ī, dessen Geburts- und Todesjahr nicht feststehn, lebte als fahrender Literat am Hofe des Sāmāniden Naṣr II. b. A. (301—31/913—42) zu Buḡārā und geleitete 331/942 in dessen Auftrag eine chinesische Gesandtschaft in ihre Heimat zurück und besuchte auf dem Rückwege Indien. Später trat er in die Dienste des Wezīrs der Būyiden aṣ-Ṣāḥib at-Ṭāḡānī (s. o. S. 130).

Der einzige authentische Bericht über seine Reise ist im *Fihrist* 346, 30ff, 350, 15ff erhalten. Dadurch erweist sich der ihm bei Yāqūt, GW III, 449, 7ff zugeschriebene Reisebericht als eine spätere, aus verschiedenen Quellen kompilierte Fälschung (s. J. Marquart, SB Bayer. Akd. 1912, 492, Festschrift für Sachau 271/2, 292). Eine andre Fassung dieses Berichtes ist in der zweiten Bearbeitung von Qazwīnī's Kosmographie, Gotha 1506, erhalten und danach von C. Schlözer herausgegeben. Dem aṣ-Ṣāḥib widmete er eine lange *Qaṣīda as-sāsānīya* über die Gaunersprache der Banū Sāsān, die dieser kommentierte (Auszüge daraus bei at-Ta'ālībī, *Yatīma* III, 176—94), s. Verf. EI III, 596. Ob die von A. Zeki Welīdī in Mešhed entdeckte Hds. JA CCIV, 149ff wirklich den Originalbericht erhalten hat, bleibt abzuwarten.

Bröckelmann, Carl "Geschichte der
Arabischen Literatur"
Supp I.c., S. 407, 1937
(LEIDEN, E. J. BRILL)

Ceyhani:

434. JEYHANI, Abu Abdallâh Mohammad b. Ahmad. *Ashkâl al-'âlam*, traduction persane ancienne de l'arabe par 'Ali b. 'Abd al-Salâm Kâteb, ed. Firuz Mansuri. Mashhad, Âstân-e Qods-e Razavi, 1989/1368, 324 p., avec introd. et annot.

Compte rendu de Seyyed 'Ali Âl Dâvud, "Jogh râfiyâ dar nokhostin sadehâ-ye hejri", *Nashr-e Dâneš* 11, 2 (1369) pp. 38-41. Édition non critique de l'un des trois manuscrits de cette traduction en persan de l'ouvrage en arabe de Abu 'Abdallâh Mohammad b. Ahmad Jeyhâni, *Al-masâlik wa'l-mamâlik*. Cette traduction est importante puisque l'original est perdu — voir l'important article de Ch. Pellat (*Encyclopédie de l'Islam*, Supplément, pp. 264-266) sur les auteurs probables des *Masâlik* et sur le destin de l'ouvrage. Par recoupements on voit qu'elle comporte des ajouts et des surprises. Le c.r. critique de Sd 'A. Âl Dâvud comporte une intéressante étude sur la généalogie des Jeyhâni, vizirs des Samanides et sur l'importance de l'ouvrage original. Recherches importantes à poursuivre.

C.F.

Abstracta Iranica (Suppl. Studia Iranica),
c. 15-16, 1992-1993, Tehran 1997. p. 100

18 1997

MADAT YAKHMAKHTAN
SONRA ULLER JOKOMAN

الحضارة الإسلامية، قاهره ۱۹۸۹/۱۴۰۹؛ شهردان بن ابی الخیر، نزہت نامه علائی، چاپ فرهنگ جهانیور، تهران ۱۳۶۲ ش؛ طویا عیسی، تفسیر الألفاظ الدخيلة فی اللغة العربية، قاهره ۱۹۶۴-۱۹۶۵؛ زکریان محمد قزوینی، عجایب المخلوقات و غرایب الموجودات (تحریر فارسی)، چاپ نصرالله سیوحی، [تهران] ۱۳۶۱ ش؛ یاقوت حموی؛

Christian Bartholomae, *Altiranisches Wörterbuch*, Strassburg 1904, repr. Berlin 1961; *Et²*, s.v. "Zi'bak" (by O. Kahl); Plinius, *Natural history*, with an English translation, vol.9, tr. H. Rackham, Cambridge, Mass. 1968; J.L. Schlimmer, *Terminologie médico-pharmaceutique et anthropologique: française-persane*, litho. ed. Tehran 1874, typo. repr. Tehran 1970; Fuat Sezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums*, Leiden 1967-

/ نگار نادری /

جیهانی، خاندان، خاندانی مشهور در بخارا در دوره سامانیان که تنی چند از آنان وزیر و صاحب منصب بودند. به گفته قزوینی (ج ۲، ص ۲۰۳، ۲۰۸-۲۰۹)، نسبت جیهانی از نام نیای ایشان به دست آمده است. جیهان در میان عرب و عجم نام متداولی برای مردان بود (ابن ماکولا، ج ۱، ص ۴۲۴، ج ۲، ص ۱۵۷؛ سمعانی، ج ۳، ص ۳۲۳، ج ۴، ص ۳۰۷؛ سیوطی، ج ۲، ص ۲۷۱)، اما یاقوت حموی (۱۹۶۵)، ذیل «جیحون»، «جیهان»، به روایت از حمزه اصفهانی، جیهان را نام شهری بر ساحل جیحون دانسته که خاندان جیهانی به آن منسوب اند. از این خاندان آگاهی چندانی در دست نیست و ضبط آشفته و خلط نامها در منابع بر مشکل افزوده است. برخی از افراد مشهور این خاندان عبارت اند از:

۱) ابو عبدالله محمد بن احمد جیهانی. به نوشته یاقوت حموی (۱۹۹۳، ج ۵، ص ۲۳۱۷، قس ج ۱، ص ۴۵۵)، که نام او را احمد بن محمد ضبط کرده است، نام جدش نصر بود. ثعالبی (۱۳۶۶، ج ۴، ص ۶۴) او را ابو عبدالله جیهانی کبیر خوانده است. از گفته وی (همانجا؛ قس همو، ۱۳۷۹، ص ۵۰؛ نیز به خواندمیر، ج ۲، ص ۳۵۶) برمی آید که جیهانی پس از ابوبکرین حامد کُسفی، چندی وزیر احمد بن اسماعیل سامانی (حک: ۲۹۵-۳۰۱) بود. پس از مرگ احمد بن اسماعیل و به امارت نشستن نصر بن احمد سامانی در ۲۱ جمادی الآخره ۳۰۱، جیهانی به وزارت رسید و به اتفاق دولتمردان سامانی، از جمله ختمویه بن علی^{*}، امور کشور را سامان داد (گردیزی، ص ۳۲۹-۳۳۰؛ برهسختی، ص ۱۲۹-۱۳۰؛ ابن اثیر، ج ۸، ص ۷۸؛ قس تاریخ

همانجا؛ انطاکی، ص ۲۶۱) و سفلیس (به شلیمر^۱، ص ۳۱۸). در برخی اشعار فارسی درباره جیوه و خواص آن مطالبی آمده است (برای نمونه به زاوش، ص ۲۶۸-۲۶۹). همچنین عقاید عامیانه ای درباره جیوه وجود داشته است (به شاملو، ذیل ماده).

منابع: ابن بطار؛ ابن سینا؛ ابن فضل الله عمری، مسالك الأبصار فی ممالک الأمصار، سفر ۲۲، چاپ عکسی از نسخه خطی کتابخانه طویقای سرای استانبول، مجموعه روان کوشکی، ش ۱۶۶۸، مجموعه احمد ثالث، ش ۱۴/۲۷۹۷، چاپ فؤاد سرگین، فرانکفورت ۱۹۸۹/۱۴۰۹؛ ابوریحان بیرونی، الجماهر فی الجواهر، چاپ یوسف الهادی، تهران ۱۳۷۴ ش؛ همو، کتاب الصيدنة فی الطب، چاپ عباس زریاب، تهران ۱۳۷۰ ش؛ ارسطو، کتاب الاحجار لارسطاطاليس، ترجمه ابن سراقیون، در

Aristoteles, *Das Steinbuch des Aristoteles*, ed. 8 tr. Julius Ruska, Heideberg 1912;

علی بن حسین انصاری شیرازی، اختیارات بدیعی (قسمت مفردات)، چاپ محمد تقی میر، تهران ۱۳۷۱ ش؛ داود بن عمر انطاکی، تذکره اولی الالباب و الجامع للعجب العجائب، چاپ علی شیری، بیروت ۱۹۹۱/۱۴۱۱؛ محمد بن نجیب بکران، جهان نامه، چاپ محمد امین رباحی، تهران ۱۳۴۲ ش؛ بلیونس، سر الخلیقة و صنعة الطبیعة؛ کتاب العلل، چاپ اورسولا ویسر، حلب ۱۹۷۹؛ جابر بن حیان، کتاب الزیبق الشرقي، در مسائل مهمه فی العلوم الکیمیایة و الصنعة، چاپ برتولو، پاریس ۱۸۹۳، چاپ افست اوستایروک ۱۹۶۷؛ همو، کتاب الزیبق القسری، در همان منبع، ۱۹۶۷؛ محمد بن ابی البرکات جوهری نیشابوری، جواهر نامه نظامی، چاپ ایرج فشار، با همکاری محمدرسلول دریاگشت، تهران ۱۳۸۳ ش؛ حکیم مؤمن؛ حکیم میری، دانشنامه در علم پزشکی، چاپ برات زنجانی، تهران ۱۳۶۶ ش؛ حمد الله مستوفی؛ عبدالرحمان خازنی، ترجمه میزان الحکمة، چاپ مدرس رضوی، تهران ۱۳۴۶ ش؛ محمد بن احمد خوارزمی، کتاب مفاتیح العلوم، چاپ فان فلوتن، لیدن ۱۸۹۵، چاپ افست ۱۹۶۸؛ دیوسکوریدس، هیولی الطب فی الحشائش و السموم، ترجمه إصفطی بن یسبل و اصلاح حنین بن اسحاق، چاپ سزارا. دولر و الیاس ترس، تطوان ۱۹۵۲؛ محمد بن زکریا رازی، کتاب الاسرار و سر الاسرار، چاپ محمد تقی دانش پژوه، تهران ۱۳۴۳ ش؛ همان، ترجمه فارسی: کتاب الاسرار، رازهای صنعت کیمیا، ترجمه و چاپ حسنعلی شیانی، تهران ۱۳۷۱ ش؛ همو، کتاب الحاوی فی الطب، حیدرآباد دکن ۱۳۷۴-۱۳۹۰/۱۳۹۱؛ همو، المنصوری فی الطب، چاپ حازم بکری صدیقی، کویت ۱۹۸۷/۱۴۰۸؛ محمد زاوش، کانی شناسی در ایران قدیم، تهران ۱۳۷۵ ش؛ دیوید ویلیام آرتور شارپ، فرهنگ شیمی، ترجمه عیسی یاور، تهران ۱۳۷۵ ش؛ احمد شاملو، کتاب کوچه، حرف ج، تهران ۱۳۸۱ ش؛ علی جمعان شکیل، الکیماء فی

1. Schlimmer

نظم و نثر، ۱۲۵/۱، ۱۵۲؛ تبصره و دو رساله دیگر در منطق، ۶۷-
۷۵؛ تمة صوان الحکمه، ۱۱۹، ۱۴۹-۱۵۰، ۲۰۷-۲۱۰؛ التفهیم
لاوائل صناعة التنجیم، ۵۱، ۸۹، ۹۹-۱۰۰، ۱۰۷، ۲۰۷، ۲۳۴،
۲۳۶، ۵۱۸؛ حکیم عمر خیام به عنوان عالم جبر، ۱۳۴-۱۳۵؛
دایرة المعارف العشمانیه، ۲۷۰/۲؛ الذریعه، ۸/۱؛ ۲۹۸/۵-۲۹۹،
۹۰/۱۸؛ زندگینامه ریاضی دانان دوره اسلامی، ۲۷۱-۲۷۷؛ فهرست
کتابخانه مجلس شورای ملی، ۱۱۱/۲-۱۱۲؛ ۲۷۶/۱۰؛ فهرست
کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ۵۲۸/۸-۵۲۹، ۵۶۵؛ فهرست
کتابخانه مجلس، ۱۸۸۷/۱۰؛ فهرست کتابخانه ملی تبریز، ۳۹۰/۱-
۳۹۱؛ فهرست کتابخانه ملی ملک، ۱۹۷/۲-۱۹۹؛ فهرست کتاب های
خطی کتابخانه مجلس شنا، ۳۰/۲؛ فهرست کتب خطی کتابخانه آستان
قدس، ۴۶/۱۰؛ فهرست مشترک نسخه های خطی فارسی پاکستان،
۲۹۲/۱-۲۹۳؛ فهرست میکرو فیلم های کتابخانه مرکزی دانشگاه
تهران، ۷۱/۱؛ فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی، ۵۱/۳؛ ۷۷/۶-۷۸،
۶۸۲-۶۸۳؛ فهرست نسخه های خطی فارسی، ۲۸۴/۱-۲۸۵، ۳۳۹-
۳۴۰؛ فهرست نسخه های خطی کتابخانه دانشکده الهیات،
۱۱۰/۱-۱۱۱؛ فهرست نسخه های خطی کتابخانه عمومی آیت الله
مرعشی نجفی، ۱۸۰/۱۰؛ فهرست نسخه های خطی کتابخانه مرکزی
دانشگاه تهران، ۳۸۷/۵؛ ۳۱۱/۱۱؛ ۹۹۶/۱۲؛ ۳۵۲۵/۱۴؛ فهرستواره
کتابخانه مینوی، ۱۷۰؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ۲۹۰۷/۴؛
کاشانی نامه، ۱۱۲-۱۱۴؛ کشف الظنون، ۱۵۰۰/۲؛ لباب الالباب،
۶۵۰-۶۵۱؛ لغت نامه، ۳۲۲/۳۰-۳۲۳؛ مجمع الاحکام، مقدمه؛
مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی، ۸۱۲/۵-۸۱۳؛ شریه نسخه های
خطی، ۲۳۵/۲، سید جلال الدین، «نمونه از نثر فارسی قدیم»،
ارمغان، سال سیزدهم، شماره ۶، شهریور ۱۳۳۱ش، صص ۳۷۵-
۳۷۶؛ مجتبی مینوی «اجتماع کواکب در ۵۲۸»، مجله دانشکده
ادبیات تهران، سال دوم، شماره ۴، تیر ۱۳۳۴ش، ص ۲۱؛ آلبرت
کمپانیونی «حکیم اسفزاری»، همان جا، سال پنجم، شماره ۱ و ۲،
مهرودی ۱۳۳۶ش، صص ۲۰۲-۲۰۳، عباس زریاب خویی،
«یک مناظره درباره احکام نجومی»، مهر، سال هشتم، شماره ۶،
شهریور ۱۳۳۱ش، صص ۳۴۵-۳۴۷، علی آل داود «جهان دانش»،
متنی علمی از قرن ششم هجری، نامه فرهنگستان، سال دوم،
شماره دوم، تابستان ۱۳۷۵ش، صص ۱۱۰-۱۲۲؛ علی آل داود
«استدراک»، همان جا، سال دوم، شماره سوم، پائیز ۱۳۷۵ش،
صص ۱۸۲-۱۸۳

Persian literature C. A. Storey, 2/46 - 47, 51 - 52.

معصومی

جیهانی (jey.hā.ni)، ابو عبدالله محمد فرزند احمد فرزند نصر،
سده های سوم و چهارم هجری، وزیر و دانشمند ایرانی.
جیهانی نام نیای او یا نام مکانی بوده است. محمد قزوینی پنج
تن از خاندان جیهانی را وزیر سامانیان دانسته، اما نام چهار نفر
از آنها در منابع آمده است. ابو عبدالله در جغرافیا، فلسفه،
هیئت و نجوم دست داشت. در آغاز پادشاهی امیر نصر بن
احمد سامانی (۳۰۱-۳۳۱ق) وزیر و سرپرست وی که کودکی
هشت ساله بود، شد و تا ۳۰۹ق در این مقام باقی بود. در آغاز
وزارت خود به همه سرزمین ها نامه نوشت و آیین های
ملکداری خواست، از میان آنها آنچه بهتر بود، برای دربار
بخارا برگزید و درباریان را واداشت تا به آن عمل کنند. وی
هنگامی که به ترویج باورهای شیعی و گرایش های مانویان
دوگانه پرست متهم شد، از وزارت برکنار و کاتب و شیخ
العمید خراسان گشت. جیهانی در ۳۶۵ق وزیر نوح بن منصور
(۳۶۵-۳۸۷ق) شد؛ اما به علت پیری کناره گرفت. به نوشته
برخی منابع، وی از ۳۲۷ تا ۳۳۱ق نیز وزیر بوده است. در
حدود ۳۶۶ق کتابی در جغرافیا به نام المسالك و الممالك یا
اشکال العالم به عربی نوشته و در تألیف آن از المسالك و
الممالك ابن خردادبه بهره بسیار برده است. بیرونی و دیگر
جغرافیدانان از اثر جیهانی استفاده فراوان کرده اند. تألیفات وی
به جغرافیا محدود نمی شود و آیین مقالات، کتب العهود للخلفاء
و الامراء، الزیادات فی کتاب الناس فی المقالات، رسائل و تواریخ
از نوشته های او در دیگر زمینه ها است. به جز ترجمه المسالك و
الممالك، هیچ یک از کتاب های جیهانی نمانده است. در اوایل
سده هفتم هجری، علی بن عبدالسلام کاتب، اشکال العالم را به
فرمان علی خواجه بخارایی، حاکم جند، به فارسی روان
برگرداند. علی بن عبدالسلام در دیباچه ترجمه خود، نویسنده
این کتاب را ابوالقاسم بن احمد جیهانی دانسته و از این روی به
درستی شناخته نیست که کدام جیهانی مؤلف اشکال العالم
است. ابو عبدالله جیهانی در روزگار خود در سراسر جهان اسلام
پراوازه بود و با ابوزید بلخی، ابودلف ینبوعی، ابن فضلان و
دیگر جغرافی دانان و جهانگردان ارتباط داشت. رودکی، شهید
بلخی، مرادی و فرالای از شاعران هم روزگار وی بودند. شهید
بلخی او را ستوده است. شکوفایی ادب و فرهنگ در روزگار
فرمانروایی امیر نصر سامانی مرهون خدمات جیهانی و
ابوالفضل بلعمی، دیگر وزیر پراوازه سامانیان است. اشکال

Mazdeisme
Ceyhani
posek

Le témoignage de Jayhānī sur le mazdéisme

La nouvelle édition du Kitāb al-Milal wal-Nihal de Šahrastānī publiée au Caire en 1370/1950 par le CHEIKH MUHAMMAD BADRĀN, donne, à la suite du chapitre bien connu sur la Zardūstīyya, un fragment nouveau qui figure dans un certain nombre de bons manuscrits. L'éditeur en décrit cinq et les utilise pour son appareil critique : deux d'entre eux proviennent d'Al Azhar (Tawhīd 431 et 474), deux de la Bibliothèque Nationale du Caire (Nos 1390 et 1977), le dernier appartenant au Prof. MUHAMMAD AL SAB'. A cette liste on peut ajouter tout au moins un manuscrit de la Freer Gallery of Art à Washington, que nous avons eu l'occasion de feuilleter rapidement.

Le texte est curieux et nouveau à plus d'un titre. Sa valeur principale lui vient de ce qu'il rapporte un résumé du mazdéisme attribué à Jayhānī, le célèbre auteur du K. al-manālik wal-masālik ouvrage perdu que l'on pense être une des sources de Gardīzī et des Hudūd al-'Ālam : on sait qu'il devint vizir à Bukhara en 914 lors de la minorité de Naṣr b. Ahmad, et Maqdisī nous dit qu'il prenait grand soin de se tenir au courant des usages et des croyances des pays voisins, se faisant informer de manière très précise.¹ Il convenait donc de faire connaître à un plus vaste public ce texte nouvellement découvert en le confrontant aux sources et témoignages pehlevīs, parsis ou musulmans et en signalant ce qu'il apporte de nouveau.

Les circonstances ne m'ont pas permis de fournir autre chose que ce modeste travail : si je l'offre à la publication, c'est pour m'associer à l'hommage d'admiration et de reconnaissance que sémītisants et iranistes rendent aujourd'hui au Prof. NYBERG dont l'enseignement, les publications et les conseils personnels ont donné un incomparable essor aux recherches sur le mazdéisme.

¹ Cf. MINORSKY, Hudūd al-'Ālam, pp. xvii-xviii.

Extraits par Al-Jayhānī d'un des traités de Zardušt sur les Principes (mubādī)² :

1. La religion de Zardušt est la proclamation de la Dīn Mazdēnān.³ On y adore Ormuzd. Les anges médiateurs de son message sont : Bahman, Ardibehīšt, Šahrevar, Isfandarmad, Hordād et Mordād. Zardušt les aperçut en vision et reçut d'eux les sciences. Il eut des entretiens avec Ormuzd sans intermédiaire.⁴

Première Question. — Zardušt demanda : « Qu'est-ce qui a été, sera et existe présentement ? » Ormuzd répondit : « Moi, la Dīn et la Parole (kalām). » La Dīn, c'est l'acte (amal) d'Ormuzd ; la Parole, c'est sa Foi (imān)⁵ ; mais la Parole, c'est sa Parole. La Dīn est supérieure à la Parole, puisque l'acte est supérieur au dire (qawl).⁶ Le premier ange qu'il créa fut Bahman : il lui enseigna la Dīn, lui assigna la lumière pour habitat et lui conféra pour essence (dāt) sa propre essence.⁷ Selon cette opinion, il y a donc trois principes.

Deuxième Question. — Zardušt demanda : « Pourquoi n'as-tu pas... » Šahrastānī, Kitāb al-Milal wal-Nihal, ed. M. BADRĀN, Le Caire, 1370/1950 I, pp. 609-610.

² L'auteur syrien du manuscrit karchouni MINGANA Syr. 481 cite un logion de Zardušt tiré du « livre des éléments du monde » (ustuquṣāt al-'ālam) ; cf. PUECH, RHR, 134, 1948, pp. 242-244 et BIDEZ-CUMONT, Les Mages hellénisés, I, pp. 107 sq. La tradition hellénistique lui attribue un περί φύσεως.

³ Je restaure ici et par la suite les termes iraniens défigurés par les copistes arabes. J'écris mazdēnān selon l'étymologie, mais je rappelle que la tradition manuscrite pehlevie écrit toujours mazdēstān sans que l'on puisse dire à coup sûr si le changement est d'ordre phonétique ou purement graphique.

⁴ Cette précision est conforme aux récits de l'ascension de Zoroastre qui se fait en présence d'Ohrmazd devant la cour céleste ; mais elle s'explique peut-être aussi par un souci qu'auraient eu les mazdéens de polémiquer contre la doctrine musulmane des « voiles » interposés, même au Paradis, entre l'homme et Dieu. Cf. Dēnkart III, ch. 74 (Madan, p. 64) et 126 (M. 127-128) et mon édition du Škand Gumānik Vičār, Fribourg 1945, p. 160.

⁵ Le texte porte : « La Dīn, c'est l'acte d'Ormuzd, sa Parole et sa Foi ; mais la Parole est sa Parole... » Je corrige d'après la suite.

⁶ Pour ce qui touche à la Dīn et à son éternité, coextensive à celle d'Ohrmazd, cf. Bundahišn ed. ANKLESARIA, pp. 2-3, dans NYBERG Questions de cosmogonie..., pp. 196-207. On voit mal ce qui correspondrait au Kalām dans les textes iraniens : il ne peut guère s'agir de la parole efficace, de la prière Ahunvar que profère Ohrmazd dans sa lutte contre Ahriman, par exemple Bundahišn, p. 7, (Questions, pp. 210-11) et Zāt-Spram, I, 12 (dans ZAEHNER, Zurvanica BSOS, IX, pp. 573 sq.).

⁷ Le texte théologique le plus explicite sur Vohuman en tant que première « creature » est Dēnkart III, ch. 40 (M. 31-33), dans mon Škand Gumānik Vičār, pp. 224-225, et Dēnkart IV, début (M. 409-410).

very primitive tomb of a child. The skeleton was half concealed under the furnace. Two vases were placed at its head. A copper hair-pin and two copper rings still sticking to the finger-bone were found in the tomb; they were the personal ornaments of the dead. Several vases of the same period were also found in the trench. A fragment of a clay tablet of a later date bearing cuneiform inscriptions in Anzanite was discovered near an old well. Another well of the Arab period yielded interesting spoils consisting of fragments of fine glazed bowls, cups of white clay with nice floral designs in low relief, and bottles of moulded and blown glass. All these objects are samples of the Arab ceramics of the twelfth century, manufactured in Susa. The discovery of two potter's furnaces of this period and that of a stone-mould for vases with floral designs in low relief in the ancient Arab town situated in the City of Artisans dispels all doubts on this point, and refutes the opinion of German archæologists that the Arab pottery found in Susa was imported from Samara.

Bulletin of the School of Oriental and
African Studies, c. V, s. 15-25,
1928-30, London.

AL-DJAIHANĪ'S LOST KITAB AL-MASALIK VAL-MAMALIK:
IS IT TO BE FOUND AT MASHHAD?

By STEPHEN JANICSEK, Ph.D.

(PLATES I AND II)

ABŪ 'ABDALLĀH MUḤAMMAD IBN AḤMAD AL-DJAIHĀNĪ, the famous tutor, and later vazir, of the Sāmānid amir, Naṣr ibn Aḥmad, is one of the most interesting figures in Arabic literature and history. From the scanty information which is to be found in Ibn al-Athīr,¹ Yāqūt,² and Mirkhwānd,³ we can judge that he was an excellent statesman and a good general, whose political and strategic abilities directed the affairs of the Sāmānids at one of the most critical periods in their history. Nor can it be doubted, from the information supplied by Ibn Ḥauqal,⁴ al-Muqaddasī,⁵ al-Mas'ūdī,⁶ and the *Fihrist*,⁷ that al-Djaihānī was a man of wide learning and a good writer, with an intelligence far above the average of Oriental authors. We know from the *Fihrist* that he wrote several books on different subjects, but unfortunately all his works are lost. The most valuable of these works was probably the celebrated *Kūāb al-Masālik val-Mamālik*. When we study all that the four writers just mentioned have to say of this book, and read the vague citations made from it by Ibn Rustah, al-Bakrī, Ghardizī, Edrisī, Muḥammad 'Aufī (?), Ibn al-Athīr al-Jazārī,⁸ and Shukrallāh ibn Shihāb (?), we can establish beyond all doubt that it must have been one of the most distinguished and important studies in mediaeval Arabic cosmography, descriptive geography, and above all ethnography.

It is very important to notice that al-Djaihānī's book was not merely a compilation—as the greater part of Oriental geographical works used to be. Although it was not entirely original, being based on the well-known *Kūāb al-Masālik val-Mamālik* of Ibn Khurdādhbah,

¹ Ed. Tornberg, 1862: viii, 59, 68.

² *Irshād* (Gibb Memorial Series VI), vi, pp. 293, 294.

³ *Historia Samanidarum*, ed. Wilken, Gottingæ, 1808, p. 34.

⁴ Ed. de Goeje, p. 238.

⁵ Ed. de Goeje, pp. 3-4, 269, 280a, etc.

⁶ *Kitāb al-Tanbih*, ed. de Goeje, p. 75.

⁷ Ed. Flügel, i, 138.

⁸ It is interesting to note that an Arabic MS.—most probably a variation of Ibn al-Athīr al-Jazārī's geography—quotes al-Djaihānī's book as *Kitāb al-Masālik val-Mamālik ash-Sharqiyya lil-Djaihānī*, and as the "pendant" of this the *Kitāb al-Masālik val-Mamālik al-Gharbiyya lil-'Adhrī*. (See Brit. Mus. Add. 23384, fol. 3a.)

Bulletin of the School of Oriental
and African Studies, c. XIII,
s. 89-96, 1949 (LONDON)

A False Jayhānī

By V. MINORSKY

(PLATE 3)

1. Jayhānī's Lost Work

ABŪ 'ABDILLĀH MUḤAMMAD IBN AḤMAD AL-JAYHĀNĪ, who in 302/914 became vazir to the infant Samanid king of Bukhara,¹ was the author of the celebrated geographical work *Kitāb al-masālik wal-mamālik*. According to Muqaddasi, this *opus magnum* was in seven volumes and in it one found incorporated "the whole of Ibn Khurdādhbih's original work". Muqaddasi himself saw it in Fars in 'Adud al-daula's library.² He also saw in Khorasan an abridgment of this geography, one copy of which was attributed to I. Khurdādhbih, and the other (somewhat expanded) to Jayhānī.³

Jayhānī's work has not come down to us, probably on account of its bulkiness, and we know it only through the references found in numerous authors belonging chiefly to the eastern part of the Islamic world. These quotations—both those acknowledged by the borrowers, and those which are unacknowledged—have been closely scrutinized and now it would seem about time that they should be collected in a special treatise, similar to the theses published on classical authors who are known to us only in excerpts.⁴

In 1923, in the library attached to the sanctuary of Mashhad, A. Z. Validi found a new copy of Ibn al-Faḡh's *Kitāb al-buldān*, more complete than the abridgment which de Goeje published in *BGA.*, v. The discovery in itself was highly interesting and the discoverer published a responsible account of it in 1924.⁵ Yet two years later rumours, based on mere hearsay, announced the discovery of the original Jayhani.⁶ In point of fact, the Mashhad MS. (212 ff.) proved to contain only the second, and still abridged, part of Ibn al-Faḡh (roughly corresponding to pp. 173-330 of the printed edition), and of Jayhānī the only real news was that in 309/921 Ibn Faḡlān was his guest in Bukhara, as recorded in the traveller's own introduction to his journey.

Before a photographic copy of the MS. was brought to Europe, the rumour

¹ Naṣr b. Aḥmad, 301-331/914-943.

² 'Adud al-daula reigned in A.D. 975-983.

³ Muqaddasi, *Bib. Geogr. Arab.*, iii, 3-4, 241.

⁴ Barthold and Marquart were the pioneers in the Jayhanian studies. References to their works and to some new facts will be found in my translation of the "*Ḥudūd al-'Ālam*", *QMS.*, 1937, Index, and in my edition of Sharaf al-Zamān Ṭāhir Marvazi's chapters on China, the Turks, and India, *RAS.*, 1942, Index.

⁵ A. Z. Validov, "Meshodskaya rukopis Ibn ul-Fakiha", *Izv. Ross. Akad. Nauk*, 1924, 237-248. This MS. also contains a more complete text of I. Faḡlān's journey and two *risālas* by Abū Dulaf Miṣ'ar ibn Muḥalhil.

⁶ See *Ephemerides orientales*, Leipzig, No. 28, January, 1926, "Einige Bücherschätze in Persien": "Das Original-werk, der ungekürzte tausendseitige [sic] Ibn al-Faḡh befindet sich in der Bibliothek von Mashhad. Und auch [sic] der Djaihani selbst ist da!"

3410792
3388965

^XAL-DJAWZĀ' [see MINṬAQAT AL-BURŪDĪ]

^XAL-DJAYHĀNĪ, surname of viziers of the Sāmānids [q.v.], of whom one at least wrote a famous *Kitāb al-Masālik wa 'l-mamālik* which has never been found in spite of the hopes raised by S. Janicsek (*al-Djayhānī's lost Kitāb al-masalik val-mamalik: is it to be found at Mashhad?* in BSOS, v/1 (1926), 14-25; see also V. Minorsky, *A false Jayhānī*, in BSOS, xiii (1949), 89-96). The identity of the author of this work poses a problem difficult to solve.

Ibn Faḍlān (*Risāla*, ed. A. Z. V. Togan, *Ibn Faḍlān's Reisebericht*, Leipzig 1939, text § 4, tr. 6, tr. M. Canard, in *AIEO Alger*, xvi (1958), 54) relates that a Djayhānī, who bore the title *al-shaykh al-'amid*, obtained for him an audience with the young Sāmānid Naṣr b. Aḥmad (301-31/913-43 [q.v.]) and arranged for his lodging at the time of his journey to Bukhārā in 309/922; he refers only to the *nisba* of this individual and makes no mention of any literary activity whatsoever. In 336/947, when revising the *Murūdj*, al-Mas'ūdī as yet had no knowledge of the *Kitāb al-Masālik*, but he mentions it in the *Tanbih* (ed. Sāwī, 65) some years later (before 346/957), and summarises its contents: a description of the world, marvels, cities, capitals, seas, rivers, peoples and the places that they inhabit, without reference to the relevant itineraries (cf. Yāqūt, *Buldān*, i, 7), and without passing judgment; for him, the name of the author is Abū 'Abd Allāh Muḥammad b. Aḥmad.

Ibn al-Nadīm, in 377/987-8, four times mentions a Djayhānī (*Fihrist*, Cairo ed. 198², 219, 473). In the first passage, Abū 'Abd Allāh b. Muḥammad b. Naṣr, vizier of an unspecified ruler (*ṣāhib*) of Khurāsān, is the author of the *K. al-Masālik*, of a *K. al-Rasā'il* written wholly on behalf of a secretary of state, and of two other works, the titles of which are unclear; without doubt the titles that should be expected (cf. Dodge's translation, i, 302) are: *K. al-Uhūd li 'l-khulafā' wa'l-umarā'* (which was apparently a formulary) and *K. al-Ziyādāt fi K. al-Nāshi' fi 'l-Makālāt* (which might have been a supplement to the *Makālāt* of al-Nāshi' al-Akbar, a text of which has been published and annotated by J. van Ess in *Frühe mu'tazilitische Häresiographie*, Beirut 1971). Immediately after, Ibn al-Nadīm devotes to al-Balkhī (d. 322/934 [q.v.]) quite a long article in which he describes the circumstances under which the latter lost the protection of the vizier of Naṣr b. Aḥmad, Abū 'Alī al-Djayhānī, who was a dualist (but Abū 'Alī was no longer vizier at the time of the death of al-Balkhī; see below); D. M. Dunlop, (*EI*² art. AL-BALKHĪ) makes this Djayhānī "the son of the geographer". Subsequently (219) Ibn al-Nadīm accuses Ibn al-Faḳīh [q.v.] of having plagiarised al-Djayhānī's book; apparently it is the *K. al-Masālik* which is in question, but this source is not mentioned in the *K. al-Buldān*, which is extant, and it is impossible to assess the degree of truth in an assertion of this kind. Finally, in the fourth passage (473), it is Muḥammad b. Aḥmad al-Djayhānī who appears among those ostensible Muslims who were secretly *rindīks* [q.v.]; it is not impossible that this Djayhānī is the same as the one previously described as a dualist and also the same as the one whom al-Tawḥidī (d. 414/1023) quotes (*Imtā'*, i, 78-90) in order to refute the opinions violently hostile to the Arabs which this writer had expressed "in his book".

So far, we possess only a date (309/922), two *kunyas*, Abū Allāh and Abū 'Alī, and two names, Muḥammad b. Aḥmad and Aḥmad b. Muḥammad.

With the same *kunya* and the same name as those in the *Tanbih* of al-Mas'ūdī, Yāqūt (*Udabā'*, xvii, 156-9) introduces the Djayhānī who exercised to some extent the functions of regent at the court of the Sāmānid Naṣr b. Aḥmad from the time of his accession in 301/913; it is evidently of this vizier that Ibn Faḍlān speaks (see above). Yāqūt, who was well acquainted with the *K. al-Masālik* (*Buldān*, i, 7 and 394, with reference to Soghdia), does not mention its title and confines himself to indicating the *kunya* of the author, Abū 'Abd Allāh; it is in any case remarkable that, in his article on Djayhān (ii, 181), he mentions only one Djayhānī, Abū 'Abd Allāh Muḥammad b. Aḥmad, vizier of the Sāmānids at Bukhārā and the author of works, in regard to which he refers the reader to his *K. al-Akhhār*. It is nevertheless under the name of Abū 'Abd Allāh Aḥmad b. Muḥammad b. Naṣr that, copying Ibn al-Nadīm, he places, in his *Mu'djam al-udabā'* (iv, 190-2), the biographical article regarding the Djayhānī who wrote the *K. al-Masālik*; he borrows from a *K. Farid al-tarikh* on the history of Khurāsān some verses composed against this vizier, of whom he says that after having served under Maṣṣūr b. Nūḥ (350-65/961-76 [q.v.]), he was dismissed by Nūḥ b. Maṣṣūr (366-87/977-97 [q.v.]) in 367/978. For the first time, we have two dates: 301 and 367. Al-Ṣafadī (*Wāfi*, ii, 80-1, no. 389, and viii, 53-4, no. 3463) copies, under the same headings (in other words, respectively, Aḥmad and Muḥammad) the two articles of Yāqūt which he nevertheless considers suspect; the correct reading seems to him to be Aḥmad b. Muḥammad. Ḥādīdī Khalifa (no. 1664) opts for Abū 'Abd Allāh Aḥmad b. Muḥammad, but Kaḥḥāla, while following this last biographer (*Mu'djam al-mu'allifin*, ii, 165) and attributing to Aḥmad, who was still alive in 367/978, the *K. al-Masālik*, the *K. al-Rasā'il* and the *K. al-Uhūd*, has no scruples about a contradiction and makes Abū 'Abd Allāh Muḥammad b. Aḥmad (ix, 25) the author of the *Rasā'il* and the *Masālik*, following the *K. Ḥadiyyat al-ʿarifin* of Ismā'il Pasha al-Baghdādī.

It is not unusual for the commonness of names such as Muḥammad and Aḥmad to lead writers and their copyists astray, but here, we have the clear impression that the Sāmānids employed three viziers bearing the *nisba* of al-Djayhānī: the first (I), who served in the entourage of Naṣr b. Aḥmad at his accession, must have been called Abū 'Abd Allāh Muḥammad b. Aḥmad b. Naṣr; he was replaced, no doubt in about 310/922, by Bal'amī [q.v.], Abū 'l-Faḍl Muḥammad b. 'Ubayd Allāh, whose successor was Abū 'Alī Muḥammad b. Muḥammad al-Djayhānī (II); this last was vizier from 326 to his death in 330/937-42 (Ibn al-Athīr, viii, 283), that is, at the end of the reign of Naṣr b. Aḥmad, and there is no reason to suppose that he was not the son of (I); no doubt it was his own son, Abū 'Abd Allāh Aḥmad b. Muḥammad b. Naṣr (III) who was deprived of his office, according to Yāqūt, in 367/978, and replaced by al-'Utbi.

Among these three individuals, who clearly seem to belong to the same family, one should attempt to ascertain which is the author of the *K. al-Masālik* (the other three works mentioned are too little known to be taken into consideration). V. Minorsky (preface to the *Hudūd al-ʿālam*, xvii), V. V. Barthold (*ibid.*, 16, 23) and A. Miquel (*La géographie humaine du monde musulman*², Paris-The Hague 1973, xiii-xxiv) opt, with D. M. Dunlop and Sarton (*History of science*, i, 635-6), for no. I, which seems however unlikely, since it is probable that his book would

vol. 13, 97-98, 1913). Lippmann quotes him twice in his *Alchemie* (p. 352, 415, 1919). E. Wiedemann: *Zur nabataeischen Landwirtschaft* (Z. für Semitistik, vol. 1, 201-202, 1922).

VII. MUSLIM AND JAPANESE GEOGRAPHY

IBN SERAPION

Ibn Sarāfyūn (?). Not to be mistaken for the physician Yaḥyā ibn Sarāfyūn dealt with in the preceding chapter. Flourished in Mesopotamia at the beginning of the tenth century. Muslim geographer. Author of a book of geography containing a description of the various seas, islands, lakes, mountains, and rivers of the world. His descriptions of the Euphrates and Tigris and of the Nile are particularly interesting. His account of the canals of Bagdad¹ is our main basis for the reconstruction of the mediaeval plan of that city. This reconstruction was splendidly done by Guy Le Strange (1900) who used many other authorities, chiefly Ya'qūbī. Ibn Serapion's account of the network of the water system and Ya'qūbī's description of the highroads radiating from Bagdad complete one another very well.

Text—Guy Le Strange: *Description of Mesopotamia and Baghdad*, written about the year 900 A. D. by Ibn Serapion. The Arabic text edited from a manuscript in the British Museum with translation and notes (Journal Roy. Asiatic Soc., 1-76, 255-315, 1895).

Criticism—Guy Le Strange: *Baghdad during the Abbasid Caliphate* (Oxford, 1900; reprinted, 1924).

IBN RUSTA

Abū 'Alī Aḥmad ibn 'Umar Ibn Rusta. Flourished at Iṣfahān, c. 903. Persian geographer. He compiled c. 903 an encyclopaedia called "The Very Precious Things," or "The Precious Bags of Traveling Provisions" (al-a'lāq al-nafisa), of which the geographical portion is extant. It contains an introduction dealing with the celestial and terrestrial spheres, then proceeds to describe the countries.

Text and Translation—Kitāb al-a'lāq an-nafisa auctore Ibn Rosteh. Edited by M. J. De Goeje (Biblioth. geograph. arabic., VII, Leiden, 1892). Extracts have been published by Khvolson with Russian translation.

Criticism—C. van Arendonck: *Encyclopedia of Islam* (vol. 2, 410, 1918).

IBN AL-FAQĪH

Abū Bakr Aḥmad ibn Muḥammad ibn Ishāq Ibn al-Faqīh al-Hamadhānī. Born in Hamadhān, Persia. Flourished c. 903. Persian geographer. He completed, c. 903, a "Book of the Countries" (Kitāb al-buldān), often quoted by al-Muqaddasī and Yāqūt. This book is lost, but we have a compendium of it, possibly the work of 'Alī ibn Ja'far ibn Aḥmad al-Shaizārī, c. 1022.

Text—Compendium libri Kitāb al-buldān auctore Ibn al-Faqīh al-Hamadhānī, edited by M. J. De Goeje (Bibliotheca geographorum arabicorum, 5, Leiden, 1885).

Criticism—C. Brockelmann: *Arabische Litteratur* (vol. 1, 227, 1898).

AL-JAIHĀNĪ

Minister at the Sāmānīd court in Transoxiana, flourished c. 893 to 907. Persian topographer. Author of an extensive road-book which is lost, but which was

¹ Posterior to 901; anterior to 945.

SARTON, George - "Introduction to the History of Science" I.C., 5, 635-636
1975 (NEW YORK)

der 'Abbāsiden. Studie über Abulfarağ Qudāma: *Dīwān al-ğaiš* in: Der Islam (Berlin) 29/1950/257-290; Kračkovskij S. 160-162 (arab. Übers. S. 164-166); Miquel I, 95-101; S.A. Bonebakker in: EI² V, 318-322; J.F. Haldon, *Kudāma ibn Dja'far and the garrison of Constantinople* in: Byzantion (Brüssel) 48/1978/78-90.

K. al-Ḥarāğ, nur der 2. Teil in 4 *manāzil* (d.h. 5.-8.), Hds. Istanbul, Köprülü 1076 (215 ff., 7. Jh. H.), eine Abschrift davon Paris 5907 (253 ff., 13. Jh. H.); Auszüge (5. und 6. Kapitel) daraus hsg. und ins Franz. übers. M.J. de Goeje, Leiden 1889 (zusammen mit dem K. *al-Masālik wa-l-mamālik* des Ibn Ḥur-radāğbiḥ), Nachdruck *Islamic Geography* Band 39, Frankfurt a.M. 1992; pers. Übers. von Ḥidiw Ğam, Teheran 1353 š (1974), mit der Edition der 10 Abschnitte des 5. Kapitels; englische Übersetzung der Auszüge aus dem 5. und 6. Kap. von A. Ben Shemesh, *Taxation in Islam*, vol. II, *Qudāma b. Ja'far's Kitāb al-Kharāğ*, Part 7, Leiden 1965.

IBN ABĪ 'AUN AL-BAGDĀDĪ

Abū Ishāq Ibrāhīm b. Muḥammad b. Aḥmad b. Abī 'Aun al-Kātib aus Bagdad (gest. 322/933), war ein Literat und verfaßte neben mehreren literarischen Büchern auch eine Ländergeographie u.d.T. *K. an-Nawāḥi wa-l-āfāq wa-l-aḥbār 'an al-buldān*, das al-Mas'ūdī, *Tanbih* S. 75, zu den bekanntesten Werken seiner Zeit über das Thema zählte. Auch Yāqūt (*Buldān* I, 7) erwähnt das Buch des Ibn Abī 'Aun unter denjenigen Länderbüchern, die er kannte. Ob er mit dem in GAS Band XIII (S. 299-301) erwähnten Abū 'Aun Ishāq b. 'Alī in Verbindung steht, ist nicht zu ermitteln.

S. noch Ibn an-Nadīm S. 147; Yāqūt, *Iršād* I, 297.

AL-ĞAIHĀNĪ

Abū 'Abdallāh Aḥmad b. Muḥammad (so nach Ibn an-Nadīm und Yāqūt an einer Stelle; Muḥammad b. Aḥmad nach Mas'ūdī, *Tanbih* 75, und bei Yāqūt an der anderen Stelle) b. Naṣr, über dessen Leben uns so gut wie nichts bekannt ist. Zweifelsfrei scheint zu sein, daß er dem Samaniden Naṣr b. Aḥmad b. Ismā'il, dem Amīr von Ḥurāsān (geb. 293/905, gest. 331/943) als Sekretär diente. Nach einer Überliefe-

rung¹ soll er das Wesirsamt für den Amīr Nūḥ b. Maṣṣūr as-Sāmānī (gest. 387/997) bis 367/978 versehen haben und der Vorgänger von 'Ubaidallāh b. Aḥmad al-'Utbi (reg. 366/977 bis 390/1006) gewesen sein. Danach muß das Todesjahr nach 367/978 liegen. Da er schon im Jahre 309/921 im Dienst des Amīrs von Ḥurāsān stand² und er damals etwa 20 bis 30 Jahre alt gewesen sein muß, muß er ein Alter von 80 bis 90 Jahren erreicht haben.³

Al-Ğaiḥānī war ein jüngerer Zeitgenosse von Abū Zaid al-Balḥī. Weitere Daten über al-Ğaiḥānī, wenn auch nur wenige, erfahren wir von einem anderen Geographen, Ibn Faḍlān, den er im Jahr 309/921 in Ḥurāsān besuchte.

Sein K. *al-Masālik wa-l-mamālik*, das, nach den spärlichen Zitaten der nachfolgenden Literatur zu urteilen, zu den bedeutenden Werken der arabischen Geographie gehörte, kannte schon al-Mas'ūdī (zum Thema *ṣifat al-'ālam*) in dessen *Tanbih*, den er gegen Ende seines Lebens (gest. 345/956 oder 346 H.) verfaßt hat.⁴ Ob al-Ğaiḥānī dieses Buch tatsächlich schon zu Lebzeiten seines ersten Dienstherrn, des Amīrs Naṣr b. Aḥmad, d.h. vor 331/942 verfaßte, wie mancher vermutet, entzieht sich unserer Kenntnis. In dem Bericht von al-Mas'ūdī finden wir den ältesten knappen Hinweis auf Themen des Buches von al-Ğaiḥānī. Danach soll es die Beschreibung der Welt und ihre "Nachrichten", ihre Mirabilien, Städte, Distrikte, Seen, Flüsse, Völker, Bewohner, ihre wunderbaren Einzelheiten und interessanten Erzählungen enthalten haben.

Eine ausführliche Beschreibung des Buches von al-Ğaiḥānī liefert uns sein jüngerer Zeitgenosse al-Maqdisī (al-Muqaddasī, verf. gegen 375/985-380/990). In seiner Beschreibung⁵ deutet al-Maqdisī das astronomische Interesse von al-Ğaiḥānī an. Er habe als Wesir von Ḥurāsān auswärtige Gelehrte zu sich gerufen und sie nach den Ländern, nach

¹ Eines Historikers namens Muḥammad b. Sulaimān b. Muḥammad, in dessen Buch *Kitāb Aḥbār Ḥurāsān* (s. Yāqūt, *Iršād* II, 60).

² Ibn Faḍlān, *Risāla*, Ed. S. ad-Dahhān, Damaskus 1959, S. 76.

³ A. Miquel (I, Vorwort S. 24) neigt dazu, die Berichte nicht auf eine einzige Person, sondern auf einen Vater und einen Sohn zu beziehen, die als Wesire im Dienst der Samaniden gestanden hätten. Daß in der Namensfolge Muḥammad b. Aḥmad und Aḥmad b. Muḥammad eine alte und oft vorkommende Verwechslung zu sehen ist, wird m.E. auch dadurch erhärtet, daß es sich sowohl bei den Nachrichten des Ibn an-Nadīm und al-Mas'ūdī, als auch bei den oben erwähnten Angaben des Yāqūt um den Verfasser des geographischen Buches handelt.

⁴ s. *Tanbih* S. 75.

⁵ Ed. de Goeje S. 3-4; franz. Übers. von A. Miquel, Damaskus 1963, S. 12-13.

Jayhānī

Ceyhānī

- 2125- Brockelmann, C., *Geschichte der arabischen Literatur*, 1: 228;
Supplementband, 1: 407.
- 2126- Janicsek, S., "Al-Djāihānī's lost Kitab al-masalik val-mama-
lik: Is it to be found at Mashhad?", *BSOAS*, 1928-30, 5: 15-25.
- 2127- Minorsky, V., "A false Jayhānī", *BSOAS*, 1949, 13: 89-96.

Bu iki şahıs aynı gibi.

323

2. Ceyhānī bride yok.

eser muhtemelen ailenin eseri

Dede bostan,ı oğlu devan et-
miş toynak fa manlamı,

seade

b.k.
EI, Supp.,
266.

forun

1- Ceyhānī, Muh.
b. Ahmed b. Nasr.
(v. 330/942).

(Samsat verisi)

(İTM/DİT)

EI, Supp. 265-266.

MLF, IX, 25.

2. Ceyhānī, Ahmed b.
Muh. b. Nasr (v. 367/
978'den sonra).

(Harisanda verisi)

MLF, II, 165.

GAL, I, 262.